

Metoder inom statsvetenskap och etik – kommentar till Leif Lewin, *Politisk idéanalys enligt Habermas, Popper och Rawls*

Göran Bexell

Ett sätt att diskutera och använda Leif Lewins stimulerande artikel är att tillämpa de metoder för statsvetenskaplig analys som Lewin behandlar på ämnet etik och dess metodiska alternativ.¹ Jag använder "etik" som beteckning på en vetenskaplig disciplin som kan innefatta såväl moralfilosofi som medicinsk, teologisk eller annan etik och som är studiet av moral. I vardagligt språkbruk är det sällsynt att det skiljs mellan etik och moral, vilket leder till att ämnet etik studerar t ex etiken i historia och nutid, vilket då inte innebär att etiken studerar sitt eget ämne utan just moral i historia och nutid.

Den första metoden är "*den klagörande idéanalysen*". Uppgiften för statsvetarna är att analysera politiska idéer, inte att själva inta en normativ ståndpunkt. Saklighet, rationalitet och transparens ska gälla, en ärlig vilja att förstå men samtidigt inte avstå från en kritisk reflexion, visa på oklarheter, felaktigheter.

Inom etik har detta under tidigare decennier varit den gängse uppfattningen: etiken analyserar moraluppfattningar i historia och nutid hos t ex enskilda personer som Aristoteles eller Luther, inom t ex politik, religion, kultur och offentlig debatt. Den kritiska analysen bör stanna inom de villkor det undersöka materialet medger.

Enorma mängder har skrivits om etiken hos t ex Hume och Kant. Inom dåtida teologisk etik skrevs avhandlingar om Luthers etik, t ex hans syn på arbetet eller överheten, vanligen klagörande och med en vilja att förstå. Bakom den historiska slöjan doldes ibland en utsagd normativ ståndpunkt: varför valde man att skriva om det man skrev om?

Inom av analytisk filosofi präglad etik blev det ofta begreppsanalys och språkanalys, medan däremot själva moralen, dvs idéerna och deras tillämpning, inte fick samma uppmärksamhet. Frågan var t ex vad subjektet menade när det påstods att "man bör hålla sina löften"; var det kanske en information om något, ett känslouttryck?

Den andra metoden hos Lewin är "*den giltighetsprövande idéanalysen*", som inte bara klargör utan också prövar och visar vad som i den undersökta idén är osant, motsägelsefullt, oförenligt med vetenskapliga fakta. Skillnaden mellan den första och andra metoden är inte glasklar, eftersom felaktigheter tillåts bli klarlagda även i den första. Metoden kan enligt kritiken lätt maskera egna värderingar och förfalla till felfinneri, vilket är en ganska tråkig genre.

Den centrala distinktionen mellan värdeomdömen och verklighetspåståenden är i tillämpad form en av de klassiska frågorna inom etiken: den strikta gränsen mellan böra och vara, mellan fakta och värden – eller – mellan påståenden om fakta och omdömen om värden. I tidigare etisk och politisk debatt om barnaga påstods exempelvis att barn mår väl av aga, men ny kunskap visade att det inte är sant. Har man då en effektetisk syn och målet är att barn ska må väl, leder det till att agan inte är moraliskt försvarbar. Är man sanningsförnekare och kulturrelativist har faktaargument föga betydelse; de kan anses tillverkade av västerländska socialliberala ideologer. Fakta har således betydelse för den etiska argumentationen och bör stödja den normativa slutsatsen utan att fördensskull blandas ihop med etiska värden och normer. Giltigheten förloras om faktaunderlaget inte är klarlagt.

Den tredje metoden är "*den normativa idéanalysen*", där statsvetaren utgår från vissa givna preferenser och påstår något om vad en idé borde innebära eller vad som är

1 En analys, diskussion och historisk utblick gällande statsvetenskapens metoder i Sverige ges av Evert Vedung och Mats Lindberg i *Statsvetenskaplig tidskrift* 2018:2.

”det rätta beslutet i olika situationer”. Här bör det dock skiljas mellan att utgångspunkten tas i redovisade värdeprefenser respektive att ett normativt resonemang förs utan en speciell normativ bas, vilket i och för sig är ganska svårberästat.

Med denna bakgrund söker jag en bra teori om en välgrundad moraluppfattning. Då är Lewins två första statsvetenskapliga metoder, tillämpade inom etiken, en nödvändig och måhända föga kontroversiell kunskapsbakgrund. Mer intressant är den tredje, då en etik utgår från redovisade värdeprefenser och påstår något om vad det leder till, generellt eller i fråga om ett visst etiskt problem.

Det finns dock en möjlighet till, nämligen att en metod för en välgrundad moraluppfattning konstrueras, som inte direkt utgår från vissa moraliska värden eller normer utan från ett resonemang om vad som bör gälla om en moraluppfattning ska kunna kallas och dessutom vara ”välgrundad”. Om detta kan råda en omfattande metodisk oenighet, som inte behöver vara en moralisk oenighet. En fråga är om motsvarande kan gälla inom statsvetenskapen: är det möjligt att påstå något om vad en välgrundad politisk idé eller ideologi ska anses innebära, alltså inte en teori om vad social rättvisa eller demokrati är, eller hamnar man då obönhörligen i en innehållsnormativ ståndpunkt?

Jag har utformat en sådan teori om en välgrundad moraluppfattning och en därav följande välgrundad moralisk oenighet, som blev välvilligt bedömd, men är man skeptiskt lagd kan man undra i vilka avseenden och för vilka den är välgrundad.

Det finns skäl att misstänka att varje försök att tillverka en metod inom statsvetenskap eller etik för normativa analyser, som ska anses icke-normativ, ofta har oredovisade normativa och/eller empiriska inslag. Jag vill dock gärna vara ense med Lewin om att kontra sannings- och kulturrelativister och partikulära egenintressen hävda möjligheten av ett universellt argumentutbyte och möjligheter att nå bättre eller sämre metoder utan att hamna i anspråk på slutliga svar.

Med en sådan teori kan alternativa metoder att nå svar på klassiska frågor som t ex vad som konstituerar en moraliskt rätt handling diskuteras och kritiserats; det kan gälla utilitarism eller dygdetik, en viss religiös etik eller politisk etik.

Har etikern eller statsvetaren väl en teori – eller kanske vetenskapligt normativ metod – för vad en välgrundad moraluppfattning eller ideologi innebär, är frågan om detta yttre skal ska fyllas med ett moraliskt bestämt eller politiskt innehåll och i så fall vilket, och om analysen då ska bli inte bara metodisk utan också innehållslig – om det går att skilja. Det är påfallande hur litet detta uppmärksammas i diskussionen. Lewin skriver med rätta att Rawls kunde bortse från konstruktion av en okunnighetens slöja, som egentligen döljer icke belagda empiriska påståenden, och hellre frankt påstå att rättvisan är ett grundläggande värde. Vidare påstår Rawls som ett oredovisat faktum att alla tycks avvisa ett ojämnt samhälle, vilket inte är fallet. Exemplet med ekonomernas häpnad inför ett ganska triviale påstående, som på sikt ledde till nobelpris, är illustrativt.

Jag kan förhålla mig på två sätt till valet av normativ utgångspunkt. Antingen påstås bara att så här blir utfallet om etiken med en välgrundad moraluppfattning som metodisk bas prövar olika värden och normer. Eller påstås att resultatet av analysen bör gälla i normativt avseende. Jag kan välja att fylla skalet med ”alla människor har ett människovärde som är lika för alla” eller att ”social rättvisa bör gälla” eller ”dödsstraff bör införas”.

Lewin menar – och i detta instämmer jag mutatis mutandis för etikens del – att ”steg för steg får vi ett allt fastare grepp om politikens moraliska grunder – det förblir den normativa idéanalysens orubbliga credo”, men samtidigt är alla resultat är provisoriska, liksom alla vetenskapliga resultat.

Därmed riktar Lewin också en stark men relevant kritik mot nutida idéflöden: sanningsrelativism, identitetspolitik och egenintresse. Vetenskapen är inte kulturellt

selektiv, en sanningshalt är inte bara beroende av dess sociala ursprung och budskap, en människas språk kan förstås av den som tillhör andra grupper, att egenintresset alltid kommer först är inte sant. Det är lätt att instämma i detta och i Lewins slutkläm. Statsvetenskapen är inte bara historiska och funktionella förklaringar: "Det är innehållet i de politiska idéerna som lockar oss till politik och statskunskap" (15). På samma sätt är det med etiken. Det är inte bara historiska

undersökningar, språkanalytiska eller kvantitativa och funktionella undersökningar som är lockande: det är det moraliska eller – för att ge efter för språkbruket – det etiska innehållet som lockar till ämnet etik. Men då ger man sig ut på allt annat än de lugna vatten som Carl Arvid Hessler rådde sina doktorander att segla i.

Göran Bexell är professor emeritus i etik och före detta universitetsrektor, Lunds universitet.
E-post: goran.bexell@rektor.lu.se